

'बहुभाषिकता'

जोसेप सोलेर-कार्बोनेल

लेक्चरर, स्टॉकहोम विद्यापीठ आणि रिसर्च फेलो, युनिव्हर्सिटी ऑफ टार्टू, एस्टोनिया

हे काय आहे?

बहुभाषिकता ('अनेकभाषिकता' याकरता समानार्थी म्हणून ही संज्ञा वापरली आहे) म्हणजे मानवाची वेगवेगळ्या भाषांमध्ये वैयक्तिकरित्या किंवा एकत्रितपणे संवाद साधण्याची क्षमता. एखाद्या व्यक्तीची भाषिक पार्श्वभूमी लक्षात घेता, ती व्यक्ती एकाहून अधिक भाषांमध्ये सक्षम असू शकते. त्याचबरोबर समाज हा विविध भाषा बोलणाऱ्या समूहांमधून तयार झालेला असू शकतो. आजमितीला या दोन्ही प्रकारच्या घटना सर्रास होताना दिसत आहेत. एकभाषिकता (एकतर वैयक्तिक किंवा सामाजिक धर्तीवर) नियम न राहता त्याचे रूपांतर अपवादात झालेले पाहायला मिळते. भाषातज्ञांच्या मते, 'आज सुमारे ६५०० भाषा बोलल्या जातात', परंतु जगात केवळ १९६ सार्वभौम देश आहेत.

ही संकल्पना कोण वापरतो?

'बहुभाषिकता' ही संकल्पना विविध विषय आणि क्षेत्रातील अभ्यासकांसाठी लक्षवेधी आहे. या संकल्पनेची व्याप्ती लक्षात घेत त्याचा अभ्यास विविध अंगांनी करता येतो. यामध्ये द्विभाषिकता आणि दुसरी भाषा संपादन करणे (लोक त्यांच्या आयुष्यात एकापेक्षा जास्त भाषांमध्ये कसे सक्षम होतात); भाषा आणि बोधन (विविध भाषांचा लोकांच्या बोधन क्षमतेवर पडणारा

प्रभाव); समाजातील भाषा (विशिष्ट समाजात एकाच वेळी अस्तित्वात असलेल्या विविध भाषांच्या भूमिकांचे व्यवस्थापन आणि नियमन कसे करावे). यामध्ये शिक्षणतज्ज्ञांनाच नाही तर सरकार आणि संस्थांनाही रस आहे. याचे सर्म्पक उदाहरण म्हणजे युरोपीय संघ होय.

आंतरसांस्कृतिक संवादासाठी सक्षम?

बहुभाषिक संवादक त्यांच्या भिन्न भाषिक संसाधनांचा वापर वेगवेगळ्या हेतूसाठी करू शकतात. प्रामुख्याने याचा उपयोग वेगवेगळ्या ओळखीच्या (पुनः)निर्माणासाठी केला जातो. कधी कधी भाषिक भांडाराचे हे एकत्रीकरण गंमतीशीर (playful) परिणाम घडवते. तर कधी वेगवेगळ्या भाषा वापरण्याने समूहांच्या अस्मिता व भेद ठळक होण्यासारखा फारसा सकारात्मक नसलेला परिणाम होऊ शकतो.

तत्त्वतः बहुभाषिक संवादकांमधील सामायिक ज्ञानाची पातळी जितकी जास्त तितकी बहुभाषिक चकमकीतील नकारात्मक परिणामांची संभाव्यता कमी. या दृष्टिकोनातून पाहता बहुभाषिकता या मुख्य घटकाला आंतरसांस्कृतिक संज्ञापनाच्या (Intercultural Communication) अभ्यासात समाविष्ट केल्याने त्याचा फायदा आंतरसांस्कृतिक संवादाला (Intercultural Dialogue) होऊ शकतो.

कोणते काम करणे बाकी आहे?

अधिकाधिक विभिन्न होत जाणाऱ्या या जगात बहुभाषिकतेचा अभ्यास विविध दृष्टिकोनातून सुरू ठेवणे गरजेचे आहे. संवादक एखाद्या विशिष्ट भाषेचा अथवा तिच्या उपप्रकारांचा वापर कसा, केव्हा आणि का करतात यासारख्या प्रश्नांची उकल होणे गरजेचे आहे. यामुळे होणारे परिणाम केवळ शैलीशास्त्राशी संबंधित नाहीत, ते संवादकांच्या समाजातील सापेक्ष स्थानामधील फरक दर्शवतात, तसेच सत्तासंघर्ष आणि असमानता निर्देशित करतात.

आधार:-

ऑयर, पी., आणि वेई, एल. (Eds.) (२००७). हँडबुक ऑफ मल्टीलिंग्वलिजम् अँड मल्टीलिंग्वल एज्युकेशन. बर्लिन अँड न्यूयॉर्क: म्यूटॉन डी गुटर

सेनोझ, जे. (२०१३). डीफायनिंग मल्टीलिंग्वलिजम्. अँन्युअल रिव्ह्यु ऑफ अप्लाईड लिंग्वीस्टिक्स, ३३, ३-१८

मार्टिन-जोन्स, एम., ब्लॅकलेज, ए., आणि क्रीज, ए. (Eds.). (२०१२). द रॉटलेज हँडबुक ऑफ मल्टीलिंग्वलिजम्. लंडन: रॉटलेज.

अनुवाद- समीर पाटणकर

अपूर्वा चौगुले